

DEPRIVACIJA SLOBODE TOKOM IZVRŠENJA ZATVORSKE KAZNE

Vera PETROVIĆ¹²

Goran JOVANIĆ

Univerzitet u Beogradu

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Kažnjavanje u zatvorskom sistemu doprinosi nastanku deprivacija, što umanjuje efekte korektivno-rehabilitacionog rada i otežava reintegrativni proces. Predmet istraživanja je deprivacija slobode osuđenih muškaraca na zatvorsku kaznu. Cilj istraživanja je ispitivanje povezanosti kriminološko-penoloških karakteristika sa intenzitetom deprivacije slobode. U istraživanju je učestvovalo 307 osuđenih iz Okružnog zatvora Pančevo, Kazneno-popravnog zavoda Padinska Skela i Kazneno-popravnog zavoda Sremska Mitrovica. Ove ustanove su reprezentivi zatvora otvorenog, poluotvorenog i zatvorenog tipa. Intenzitet deprivacije slobode je ustanovljen Skalom deprivacije slobode. Pouzdanost Škale deprivacije slobode pokazala se na visokom nivou ($\alpha=0,93$). Istraživanjem su dobijeni podaci koji ukazuju da je deprivacija slobode prisutna kod gotovo svih osuđenih, te da vrsta zatvora, recidivizam i tretmanska grupa utiču na intenzitet deprivacije slobode, dok dužina izrečene kazne i vreme boravka u zatvoru nisu pokazali statistički značajnu povezanost.

Ključne reči: deprivacija slobode, zatvor, penalni tretman, osuđeni

---

1 E-mail: verapetrovic0101@gmail.com

2 Student doktorskih akademskih studija

UVOD

Pitanje efektivnosti zatvorskih kazni predmet je intenzivnog interesovanja naučnika. Tretman osuđenih u zatvoru podrazumeva različite oblike rehabilitaciono-korektivnog rada, kojima je jedan od ključnih ciljeva redukcija recidivizma (Jovanić, 2017). Zatvor je ustanova koju odlikuje prinudni karakter, a pravila u pogledu reda i discipline negativno se odražavaju na psihički život osuđenog (Ilijić, 2012). U toku izvršenja zatvorske kazne osuđenima je ograničena sloboda kretanja, podvrgnuti su režimu ustanove koji ne mogu da menjaju, etiketirani su i odvojeni od članova porodice i prijatelja (Ilijić, 2011).

U današnje vreme sve su češća zalaganja za širu primenu alternativnih sankcija, posebno prema učinocima krivičnih dela manje društvene opasnosti i onima koji su manje rizični po društvenu zajednicu (Jovanić, 2016). Opravdanost odluke za primenu zatvorske, odnosno neke od alternativnih sankcija, procenjuje se na osnovu štete i koristi koja se primenom takve sankcije ostvaruje. Kažnjavanje zatvorskom kaznom smatra se opravdanim načinom reagovanja ukoliko donosi više koristi nego štete, te ukoliko nisu dostupni alternativni načini reagovanja koji bi stvorili jednaku ili veću korist uz manje štetne posledice po osuđenog (Duff, 2001).

Izricanje i izvršenje zatvorske kazne nije dominantno u odnosu na druge krivične sankcije. U posmatranom periodu od 2006. do 2016. godine, kazna zatvora u Srbiji činila je oko jedne četvrtine svih izrečenih sankcija (Petrović i Mitrović, 2018). Jovanić (2016) navodi da oko 90% svih izrečenih zatvorskih kazni u Srbiji jesu kratkotrajne kazne zatvora, odnosno kazne zatvora do tri godine, a polovinu od njih čine kazne zatvora do šest meseci, gde bi u većini slučajeva bilo racionalnije izreći alternativnu kaznu, koja se ne izvršava u zatvoru (Jovanić, 2016). Imajući u vidu da zatvorska kazna sa sobom nosi veći broj negativnih posledica, promene kod osuđenih koje bi doprinele redukciji recidivizma neretko su teško ostvarljive. O tome

svedoče i rezultati istraživanja koji ukazuju da se recidivizam u Srbiji kreće od 50 do 70% (Ilijić, 2015; Knežić, 2017; Jovanić, Petrović i Savić, 2017; Petrović, 2017). Takođe, i na globalnom nivou recidivizam je ozbiljan problem, te se u pojedinim zemljama kreće i do 80% (Stevanović i Igrački, 2011), a statistički podaci koje iznose Fazel i Volf (Fazel & Wolf, 2015) ukazuju na visoke stope recidivizma u Engleskoj i Velsu (79%), Čileu (50%) ili u Novom Zelandu (52%). Takvo stanje negativno se odražava i na osuđenog, i na celokupnu društvenu zajednicu u koju se osuđeni nakon izvršene kazne vraća (Petrović i Mitrović, 2018), jer se ne vodi računa o primeni zatvorskog tretmana zasnovanog na uvažavanju rizika, potreba i responzivnosti osuđenih (Jovanić i Žunić-Pavlović, 2018).

Jedna od negativnih posledica izvršenja zatvorske kazne jeste deprivacija slobode. Radovanović (1989) ovu deprivaciju opisuje kao niz teškoća koje osuđeni doživljava kao posledicu izolacije od porodice i društva, te činjenice da su mu uskraćena prava koja je imao do dolaska u zatvor. Deprivacija slobode se sastoji od dve komponente: opšte težnje za slobodom i osećanja degradacije ličnosti (Radovanović, 1989). Ona je nerazdvojiva od kazne zatvora (Bradbury, 2015), a nastaje zbog: prinudnog karaktera i arhitekture ustanove, specifičnosti populacije koja izvršava kaznu, nemogućnosti uživanja u materijalnim dobrima, nemogućnosti slobodnog kretanja, odvojenosti od bliskih osoba i načina postupanja straže prema osuđenima (Ilić i Jovanić, 2011). Osuđeni je doživljavaju kao odvajanje od društva koje nastaje zatvaranjem u instituciju, a zatim i kao ograničavanje slobode unutar zatvora (Mirić, 2017).

Psihološka klima u zatvorima se opisuje kao deprivirajuća i frustrirajuća po osuđene. Izražen osećaj depriviranosti kod osuđenih dovodi do brojnih reakcija (Ilijić, 2012; Radovanović, 1989), kao što su stvaranje neformalnog sistema, viktimizacija, povlačenje i pobune u zatvorima. Stvaranje neformalnog sistema, kao reakcije na deprivacije, razmatrao je veći broj autora (Harris, Nakamura, Bucklen, 2018; Macanović i Kuprešanin, 2016; Mirić, 2017; Radovanović, 1989; Špadijer-Džinić, Pavićević i Simeunović-Patić, 2009). Posledice stvaranja neformalnog

sistema su mnogobrojne, a manifestuju se kroz sabotiranje rehabilitacionih programa (Winterdyk & Ruddell, 2010), agresivnost, kršenje formalnih pravila ponašanja i otpor formalnom sistemu (Jiang & Fisher-Giorlando 2002; Marcum, 2014). Postojanje deprivacija u zatvorima doprinosi i viktimizaciji osuđenih. Činjenica je da se u zatvorima nalaze različite kategorije prestupnika, učinilaca lakših i težih krivičnih dela, neretko sa agresivnim ili psihopatskim osobinama, recidivisti i primarno zatvarani, sa različitim stepenom rizika recidivizma i rizika po sopstvenu i bezbednost drugih (Sherretts, Boduszek, Debowska & Willmott, 2017).

Postoje gledišta (Lehman, Hammond & Agyemang, 2018) po kojima je zatvor i instrument kažnjavanja marginalizovanih, siromašnijih, diskriminizovanih pojedinaca i rasa, koje nemaju društveni uticaj, novac ili društveni status, primoranih da prihvate prinudnu radnu eksploataciju u zatvoru, kao posledicu neoliberalnog koncepta. Na izvestan način normalizuje se socijalna nepravda, pod izgovorom da su osuđeni „drugačiji od ostalih”, zato što pripadaju neprivilegovanoj klasi ili rasi. Privatizacija zatvora u pojedinim državama, pod izgovorom minimizovanja troškova, još više doprinosi socijalnom jazu (Lehman, Hammond & Agyemang, 2018). Dodatne posledice boravka u zatvoru uočavaju se i po otpustu, odbacivanjem bivših osuđenih, stigmatizacijom, različitim oblicima diskriminacije, naročito u oblasti rada i zapošljavanja (Baur, Hall, Daniels, Buckley & Anderson, 2018). Neretko osuđeni mogu pretrpeti viktimizaciju od drugih osuđenih, koji koriste nelegitimne alternative kako bi zadovoljili potrebe koje su im uskraćene usled deprivacija (Steiner, Ellison, Butler & Cain, 2017). Kao jedan od razloga pobuna u zatvorima navodi se depriviranost osuđenih (Nikolić, 2008). Kako navode Marić i Radoman (2001), prema teoriji deprivacija, osuđeni se bune usled loših uslova koji postoje u zatvorima. Ti uslovi su izazvani oskudicom, tiranijom i ugnjetavanjima od formalnog sistema ili drugih osuđenih.

Veći broj autora navodi da osuđeni na različite načine doživljavaju deprivacije. Sajks i Moris, prvi autori koji su se bavili

ispitivanjem deprivacija, polaze od različitih stanovišta. Sajks (Sykes, 1958) polazi od stava da svi osuđeni u istoj meri osećaju zatvorske deprivacije i da većina osuđenih oseća iste deprivacije i frustracije. Isti autor (1958) navodi da postoji visok stepen slaganja u pogledu interpretacije zatvorskog života od strane osuđenih. S druge strane, Moris (Morris, 1963) naglašava da zatvorsko iskustvo zavisi ne samo od ličnosti osuđenog, nego i od objektivnih uslova zatvorskog života, kao i od toga da li je to iskustvo novo ili ranije doživljeno. Prema tome, istu zatvorsku situaciju različito će percipirati ličnosti sa različitim karakteristikama, koje se nalaze u različitim tipovima zatvora i koje se prvi put nalaze ili su više puta boravile u zatvoru. Pojedini autori naglašavaju da na osećaj deprivacije slobode utiče i tip zatvora, te da viši nivo bezbednosti doprinosi izraženijem osećaju deprivacije slobode (Mirić, 2017; Nikolić i Kron, 2011). Drugi autori su polazili od pretpostavke da dužina zatvorske kazne utiče na stepen deprivacije slobode. Tako Flanagan (Flanagan, 1980) ukazuje na činjenicu da osuđeni na duže zatvorske kazne doživljavaju izraženije deprivacije. Takođe, pojedini autori (Jašović, 2000; Radovanović, 1989) su isticali da vreme boravka u zatvoru utiče na intenzitet deprivacije slobode, te da se u periodu dolaska na izvršenje zatvorske kazne osobe nalaze u periodu prilagođavanja na uslove života. Tek u centralnoj fazi izvršenja kazne doživljavaju i bivaju svesniji dešavanja, a pred kraj kazne se fokusiraju na planove za budućnost. Stoga autori (Jašović, 2000; Radovanović, 1989) smatraju da je deprivacija slobode najizraženija u početnoj, adaptivnoj fazi izvršenja kazne zatvora.

Na prostoru Srbije do sada su rađena četiri istraživanja koja su se bavila ispitivanjem deprivacije slobode osuđenih muškaraca u zatvorima (Ilijić, 2012; Jovanić, 2007; Radovanović, 1989; Špadijer-Džinić, 1973), a u Sloveniji je opisivano prisustvo deprivacija kod zatvorenih maloletnika (Filipic & Prelic, 2011). Prvo istraživanje (Špadijer-Džinić, 1973) ustanovilo je da osuđeni koji ima porodicu sa kojom održava kontakte, u većoj meri oseća deprivaciju slobode, u odnosu na osuđene koji nemaju ili imaju ograničene veze sa spoljnim svetom.

Špadijer-Džinić ističe da osuđeni teško podnose gubitak slobode i da dužina vremena provedenog u zatvoru ne utiče na stepen deprivacije. Lišavanje slobode podjednako teško podnose oni koji su proveli manje od jedne godine u zatvoru i oni koji su u zatvoru više od pet godina (Špadijer-Džinić, 1973).

Sledeće istraživanje koje je rađeno na našim prostorima je istraživanje Radovanovića (1989), koji zapaža da sve vrste deprivacija u zatvorima pozitivno koreliraju sa integracijom u neformalni sistem i sa odbacivanjem pravila koje nameće formalni sistem. Prema njegovim navodima (1989), deprivacije su izraženije kod recidivista, kod osuđenih koji su ranije bili involvirani u sociopatološke oblike ponašanja i kod onih koji su hapšeni u mlađem uzrastu. Radovanović (1989) takođe navodi da intenzitet i prisustvo negativnih posledica usled boravka osuđenih u zatvorskim uslovima nisu jednako prisutni kod svih, već zavise od ličnosti osuđenih, zatvorskog iskustva i tipa ustanove, odnosno režima izvršenja kazne zatvora.

Jovanić (2007) dolazi do podatka da deprivaciju slobode u povišenom i visokom stepenu doživljava 97,3% osuđenih, bez obzira na tip ustanove ili odeljenja u kojem se nalazi, vrstu učinjenog krivičnog dela, dužinu izrečene kazne, vreme preostale kazne, penalni recidivizam, starost, obrazovanje, bračni status i roditeljstvo (Jovanić, 2007).

Poslednje istraživanje koje je vršeno na našim prostorima (Ilijić, 2012) ukazuje da u pogledu deprivacije slobode ne postoje statistički značajne razlike između različitih kategorija osuđenih, odnosno da je deprivacija slobode najdominantnija deprivacija, koja jednako pogađa sve osuđene, bez obzira na razlike u pogledu demografskih, sociopsiholoških, penoloških ili kriminoloških karakteristika. Osuđeni se razlikuju u pogledu ove deprivacije u odnosu na vrstu očekivanja po izlasku iz ustanove. Deprivaciju slobode intenzivnije doživljavaju osuđeni koji očekuju da se nakon izvršene zatvorske kazne zaposle, a niži intenzitet deprivacije iskazuju osuđeni koji nemaju planove za budućnost (Ilijić, 2012).

CILJ ISTRAŽIVANJA

U istraživanju se pošlo od činjenice da kažnjavanje u okviru zatvorskog sistema doprinosi nastanku deprivacija, što narušava efekte korektivno-rehabilitacionog rada i utiče na reintegrativni proces. Sprovedeno istraživanje imalo je za cilj ispitivanje povezanosti različitih faktora, kao što su dužina izrečene kazne zatvora, vreme provedeno na izvršenju kazne, penalni recidivizam, tip zatvora i tretmanska grupa sa intenzitetom deprivacije slobode kod osuđenih.

METOD RADA

Uzorak

Uzorak istraživanja činili su osuđeni muškarci koji izvršavaju kaznu zatvora u Kazneno-popravnom zavodu (KPZ) Sremska Mitrovica, KPZ Padinska Skela i Okružnom zatvoru (OZ) u Pančevu. Ovakav odabir zatvora je napravljen kako bi uzorak činila po jedna zatvorska ustanova koja reprezentuje zatvore otvorenog (KPZ Padinska Skela), poluotvorenog (OZ Pančevo) i zatvorenog tipa (KPZ u Sremskoj Mitrovici). Osuđeni koji su činili uzorak istraživanja bili su pismeni i razumeli su srpski jezik. U uzorak nisu ušli osuđeni koji su se nalazili u prijemnom odeljenju, odnosno osuđeni za koje u vreme sprovođenja istraživanja nije sačinjen program postupanja. Etički standardi su ispoštovani prethodnim ustanovljavanjem da osuđeni dobrovoljno učestvuju u istraživanju. Na osnovu postavljenih kriterijuma, uzorak istraživanja činilo je 307 osuđenih (26,7% u OZ u Pančevu, 36,5% u KPZ Padinska Skela i 36,8% u KPZ Sremska Mitrovica). Prosečna starost ispitanika bila je 38,40 godina (SD=11,44). Vrednosti dužine kazne zatvora, vremena boravka u zatvoru i preostalog vremena kazne izražene su u mesecima. Prosečna dužina izrečene kazne zatvora iznosi 43,13 meseci (SD=47,77). Penalni recidivizam,

u smislu ponovnog boravka osuđenog u zatvoru, prisutan je kod nešto manje od polovine ispitivanog uzorka (42,7%). Broj ranije izrečenih zatvorskih kazni kretao se od jedne do deset. U odnosu na školsku spremu, u strukturi ispitivanog uzorka preovlađuju osuđeni sa završenom srednjom školom (53,1%), s osmogodišnjom školom bilo je 31,6%, a sa završenim fakultetom 8,8% osuđenih. U ispitivanom uzorku najmanje je bilo osuđenih koji nemaju osnovnu školu (6,5%). U odnosu na zaposlenje pre zatvora, 60,6% osuđenih bilo je zaposleno, a 39,4% nezaposleno.

U strukturi izvršenih krivičnih dela zapaženo je učešće dela protiv: imovine (45,3%); zdravlja ljudi (16,9%); života i tela (9,8%); braka i porodice (6,5%); javnog reda i mira (4,9%); službene dužnosti (4,2%); bezbednosti javnog saobraćaja (4,2%). Ostala krivična dela se pojavljuju sporadično, i to protiv: privrede (2,6%); čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom (2%); sloboda i prava čoveka i građana (1%); polne slobode (1%); pravnog saobraćaja (1%); opšte sigurnosti ljudi i imovine (0,3%) i krivična dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Republike Srbije (0,3%).

U odnosu na nivo deprivacije slobode, u ovom istraživanju zapažano je da 41,7% ispitivanog uzorka iskazuje visok nivo depriviranosti, 57,6% povišen nivo, dok je kod 0,7% ispitivanog uzorka registrovan nizak nivo depriviranosti na Skali deprivacije slobode.

Instrumenti

U istraživanju je korišćena Skala deprivacije slobode (u daljem tekstu Skala) koja je standardizovana od Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu. Skala se sastoji od 73 pitanja. Format odgovora je Likertov petostepeni (od 1 – „uopšte se ne slažem” do 5 – „u potpunosti se slažem”). Raspon skorova na Skali kreće se od 73 do 365. Viši skor pokazuje viši nivo depriviranosti osuđenih. Jovanić (2007), koristeći Skalu, skorove deli u tri grupe odgovora, koji podrazumevaju

tri nivoa depriviranosti. Nizak nivo depriviranosti imaju ispitanici koji na Skali postižu skor do 120 poena. Povišen nivo depriviranosti postoji ukoliko je ostvaren skor od 121 do 240, dok skorovi preko 241 ukazuju na visok nivo depriviranosti (Jovanić, 2007).

U istraživanju Radovanovića (1989), za čije je namene konstruisana, utvrđena je vrednost Kronbah-alfa koeficijenta pouzdanosti na nivou 0,92. Skala je korišćena i u istraživanjima Jovanić (2007) i Ilijić (2012). Pored Skale, osuđeni su anketirani i opštim upitnikom, operacionalno konstruisanim za ovo istraživanje, namenjenim ispitivanju pojedinih socio-demografskih, kriminoloških i penoloških karakteristika osuđenih.

Procedura

Istraživanje je sprovedeno nakon dobijanja saglasnosti Ministarstva pravde Republike Srbije – Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. Istraživanje je realizovano u januaru i februaru 2018. godine. Osuđenima je predloženo da je anketiranje anonimno i dobrovoljno. Popunjavanje upitnika trajalo je oko sat vremena.

Statistička obrada podataka

Podaci su obrađeni u programskom paketu SPSS ver. 22 for Windows. Korišćene su mere deskriptivne statistike (srednja vrednost, standardna devijacija, standardna greška merenja i intervali poverenja), mere za proveru značajnosti razlika među grupama ispitanika (jednofaktorska analiza varijanse i t-test za nezavisne uzorke), kao i t-test za jedan uzorak. Pored toga, za proveru povezanosti numeričkih varijabli korišćen je Spirmanov koeficijent linearne korelacije. Radi utvrđivanja pouzdanosti Skale korišćen je Kronbah-alfa koeficijent pouzdanosti. Distribucija mera dobijenih na uzorku proveravana je putem Kolmogorov–Smirnov testa.

REZULTATI

Distribucije skorova i metrijske odlike Skale

U našem istraživanju, na nivou Skale registrovana je visoka pouzdanost ($\alpha=0,93$). Na osnovu podataka dobijenih putem Kolmogorov-Smirnov testa zaključeno je da distribucija mera statistički značajno ne odstupa od modela normalne raspodele (K-S $Z=0,64$, $p>0,05$). Prosečan skor na Skali iznosio je 229,77 (SD=44,36). Dalja analiza je usmerena na utvrđivanje da li je skor na Skali iznad 121, što smo uzeli kao referentnu vrednost, jer označava povišen nivo depriviranosti. Na osnovu rezultata dobijenih primenom t-testa za jedan uzorak, zaključujemo da je skor na Skali statistički značajno iznad vrednosti od 121 ($t=42,96$, $df=306$, $p<0,01$), što ukazuje na činjenicu da su kod osuđenih statistički značajno prisutniji povišen i visok skor deprivacije u odnosu na nizak skor.

Distribucije skorova na numeričkim varijablama

U Tabeli 1 prikazani su rezultati deskriptivnih analiza podataka dobijenih na nezavisnim numeričkim varijablama, kao i rezultati Kolmogorov-Smirnov testa normalnosti raspodele skorova.

Tabela 1 – Raspodela skorova i diskriminativnost

Varijabla	Deskriptivna statistika				Diskriminativnost	
	Min	Max	AS	SD	KS Z	p
Dužina izrečene kazne zatvora	2	360	43,13	47,77	3,65	< 0,01
Broj ranije izrečenih kazni zatvora	0	10	1,11	1,65	5,67	< 0,01
Vreme boravka u zatvoru	1	182	19,89	25,67	4,05	< 0,01
Preostalo vreme kazne	1	264	23,10	30,84	4,15	< 0,01

Na svim numeričkim nezavisnim varijablama registrovana su statistički značajna odstupanja od normale raspodele ($p<0,01$). Dalja analiza pokazuje da je horizontalna raspodela

na varijabli dužina izrečene kazne zatvora pozitivno asimetrična ($Sk=2,53$, $SE_{sk}=0,14$), dok je vertikalna distribucija leptokurtična ($Ku=8,83$, $SE_{ku}=0,28$). Standardizovani skjunis na varijabli dužina izrečene kazne zatvora iznosi 18,07 ($p<0,01$), a standardizovani kurtozis iznosi 31,54 ($p<0,01$). Takođe, podaci dobijeni na varijabli broj ranijih osuda ukazuju na pozitivno asimetričnu i leptokurtičnu distribuciju ($Sk=1,91$, $SE_{sk}=0,14$; $Ku=5,09$, $SE_{ku}=0,28$). Standardizovani skjunis iznosi 13,64 ($p<0,01$), a standardizovani kurtozis 18,18 ($p<0,01$). Na varijabla vreme boravka u zatvoru ($Sk=2,71$, $SE_{sk}=0,14$; $Ku=9,48$, $SE_{ku}=0,28$) i preostalo vreme kazne ($Sk=3,33$, $SE_{sk}=0,14$; $Ku=16,01$, $SE_{ku}=0,28$) dobijeni su isti rezultati, koji ukazuju na pozitivno asimetričnu i leptokurtičnu distribuciju. Standardizovani skjunis na varijabli vreme boravka u zatvoru iznosi 19,36 ($p<0,01$), a na varijabli preostalo vreme kazne 23,79 ($p<0,01$). Standardizovani kurtozis na varijabli vreme boravka u zatvoru iznosi 33,86 ($p<0,01$), a na varijabli preostalo vreme kazne iznosi 50,18 ($p<0,01$). U skladu sa dobijenim rezultatima, dalja analiza podataka biće bazirana na Spirmanovom koeficijentu linearne korelacije.

Povezanost skora na Skali sa penološkim karakteristikama

Za ispitivanje povezanosti skora na Skali sa dužinom izrečene kazne zatvora i vremenom koje se osuđeni nalazi na izvršenju zatvorske kazne, korišćen je Spirmanov koeficijent linearne korelacije. Rezultati analiza ukazuju da ne postoji statistički značajna povezanost između dužine izrečene kazne i skora na Skali ($r=0,07$, $p>0,05$), kao ni između vremena koje je osuđeni proveo u zatvoru i skora na Skali ($r=0,02$, $p>0,05$).

U Tabeli 2 su prikazani deskriptori raspodele skorova na Skali za poduzorke ispitanika penalnih recidivista (176) i ispitanika koji se prvi put nalaze na izvršenju zatvorske kazne (131).

Tabela 2 – Deskriptivna statistika – deprivacija slobode i penalni recidivizam

Grupa	Br.	Min	Max	AS	SD	SEM	95% CI -	95% CI +
Penalni recidivisti	176	110	365	240,61	43,71	3,82	233,05	248,17
Prvi put u zatvoru	131	109	329	221,70	43,22	3,26	215,27	228,13

Dobijeni rezultati ukazuju da je razlika u visini skora na Skali penalnih recidivista i primarno zatvorenih statistički značajna ($t=-3,77$, $df=305$, $p<0,01$). Na osnovu proseka na Skali zaključuje se da su osuđeni penalni recidivisti imali statistički značajno više skorove u odnosu na primarno zatvorene osuđene.

Kako bismo utvrdili da li tip zatvora prema stepenu obezbeđenja utiče na intenzitet deprivacije slobode, koristili smo jednofaktorsku analizu varijanse. U Tabeli 3 prikazani su deskriptori raspodele skorova na Skali u odnosu na tip zatvora prema stepenu obezbeđenja.

Tabela 3 – Deskriptivna statistika – deprivacija slobode i tip zatvora

Grupa	Br.	Min	Max	AS	SD	SE _M	95% CI -	95% CI +
OZ Pančevo	82	110	365	241,91	44,34	4,90	232,17	251,66
KPZ Padinska Skela	112	109	329	216,78	46,09	4,36	208,15	225,41
KPZ Sremska Mitrovica	113	137	332	233,84	39,44	3,71	226,49	241,19

Rezultati jednofaktorske analize varijanse pokazuju da se osuđeni iz različitih tipova zatvora, u odnosu na stepen obezbeđenja, statistički značajno razlikuju s obzirom na visinu skora na Skali ($F=8,78$, $df_1=2$, $df=304$, $p<0,01$, $\eta^2=0,05$). Primenom Šefeovog post hoc testa utvrđeno je da osuđeni iz OZ Pančevo ($AS=241,91$, $SD=44,34$) imaju statistički značajno više skorove na Skali u odnosu na osuđene iz KPZ Padinska Skela ($AS=216,78$, $SD=46,09$). Takođe, osuđeni iz KPZ Sremska Mitrovica ($AS=233,84$, $SD=39,44$) imaju statistički značajno više skorove na Skali u odnosu na osuđene iz KPZ Padinska Skela ($AS=216,78$, $SD=46,09$).

Dalja analiza je usmerena na proveru da li se osuđeni statistički značajno razlikuju u skor na Skali u odnosu na tretmansku grupu – A, B ili V, koje su utvrđene Zakonom

o izvršenju krivičnih sankcija (*Sl. glasnik RS*, br. 55/2014) i Pravilnikom o tretmanu, programu postupanja, razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju osuđenih lica (*Sl. glasnik RS*, 66/15). U Tabeli 4 su prikazani deskriptori raspodele skorova na Skali u odnosu na tretmansku grupu.

Tabela 4 – Deskriptivna statistika – deprivacija slobode i tretmanska grupa

Grupa	Br.	Min	Max	AS	SD	SE _m	95% CI -	95% CI +
A1	7	153	275	203,71	52,16	19,71	155,48	251,95
A2	11	149	315	206,45	49,79	15,02	173,00	239,91
B1	69	142	365	233,94	47,42	5,71	222,55	245,33
B2	57	123	309	226,61	45,19	5,99	214,62	238,60
V1	96	109	314	222,88	41,17	4,20	214,53	231,22
V2	67	125	332	244,60	39,11	4,78	235,06	254,14

Rezultati jednofaktorske analize varijanse pokazuju da se osuđeni iz različitih tretmanskih grupa statistički značajno razlikuju s obzirom na visinu skora na Skali ($F=3,36$, $df_1=5$, $df=301$, $p<0,01$, $\eta^2=0,05$). Primenom naknadnih testova ustanovljeno je da osuđeni iz V2 grupe ($AS=244,60$, $SD=39,11$) imaju statistički značajno više skorove u odnosu na osuđene iz A1 grupe ($AS=203,71$, $SD=52,16$), iz A2 grupe ($AS=206,45$, $SD=49,76$), iz B2 grupe ($AS=226,61$, $SD=45,19$), kao i u odnosu na osuđene iz V1 grupe ($AS=222,88$, $SD=41,17$).

DISKUSIJA

Prethodna istraživanja daju nekonzistentne rezultate u pravcu ustanovljavanja veza skora na Skali u odnosu na kriminološko-penološke karakteristike. U ovom istraživanju proveravana je povezanost skora depriviranosti sa tipom zatvora, recidivizmom, tretmanskom grupom, dužinom izrečene zatvorske kazne i vremenom provedenim u zatvoru. Instrument kojim su prikupljeni podaci pokazao je visoku pouzdanost. Zapaženo je da se intenzitet deprivacije slobode statistički značajno razlikuje u odnosu na penalni recidivizam, tip zatvora i tretmansku grupu u koju je osuđeni raspoređen. S druge strane, nije pronađena statistički značajna povezanost između

skora na Skali i dužine izrečene kazne zatvora, kao ni između skora na Skali i vremena provedenog u zatvoru.

Skor na Skali ukazuje da je kod 99,3% osuđenih prisutan visok i povišen nivo deprivacije slobode. Ustanovljeno je da je skor na Skali statistički značajno iznad vrednosti od 121, što čini graničnu vrednost između niskog i povišenog skora na skali. Dobijeni podaci su u skladu sa podacima Jovanića (2007), koji navodi da je deprivacija slobode prisutna kod osuđenih u 97,3% slučajeva u povišenom i visokom stepenu. Isto stanovište zastupa i autorka Ilijić (2012), koja ističe da je deprivacija slobode najdominantnija deprivacija, koja pogađa gotovo sve osuđene tokom izvršenja zatvorske kazne.

Vodeći se rezultatima ranijih istraživanja, opredelili smo se da ispitamo povezanost skora na Skali sa dužinom izrečene kazne zatvora i vremenom koje se osuđeni nalazi na izvršenju zatvorske kazne. Rezultati analiza dobijenih u ovom istraživanju ukazuju da ne postoji statistički značajna povezanost između dužine izrečene zatvorske kazne i skora na Skali, kao i vremena koje je osuđeni proveo na izvršenju zatvorske kazne i skora na Skali. Rezultati dobijeni našim istraživanjem nisu u saglasnosti sa nalazima drugih autora (Falangan, 1980; Ilijić, 2012; Jašović, 2000; Radovanović, 1989; Špadijer-Džinić, 1973) koji su ukazivali da osuđeni na duže kazne i osuđeni koji kraće vreme borave u zatvoru intenzivnije osećaju deprivaciju slobode. Nalazi našeg istraživanja u skladu su sa nalazima koji ističu da je deprivacija slobode najteže lišavanje i predstavlja dominantnu deprivaciju osuđenih, te se kazna zatvora identifikuje kao lišenje slobode (Ilić i Jovanić, 2011). Takođe, bitno je napomenuti da emocionalno i psihičko suočavanje sa zatvorskim uslovima pre svega zavisi od sposobnosti pojedinca da se adaptira na deprivacije koje mu se nameću (De Viggiani, 2007). Stoga dužina izrečene kazne zatvora i vreme provedeno u zatvoru nisu presudni faktori koji mogu uticati na intenzitet osećanja depriviranosti.

Nalazi ovog istraživanja da osuđeni iz različitih tipova zatvora, prema stepenu obezbeđenja, u različitom intenzitetu

osećaju deprivaciju slobode, u skladu su sa stanovištem većeg broja autora (Jašović, 2000; Mirić, 2017; Morris, 1963; Nikolić i Kron, 2011; Radovanović, 1989; Stevanović, 2006). Pomenuti autori su takođe ukazivali da otvoreni režim izvršenja zatvorske kazne utiče na redukovanje intenziteta deprivacije slobode. U KPZ Padinska Skela, koji u našem istraživanju reprezentuje zatvore otvorenog tipa, uočen je najniži intenzitet deprivacije slobode. Objašnjenje takvog stanja može se povezati sa činjenicom da zatvore otvorenog tipa karakteriše nepostojanje fizičko-tehničkih prepreka za bekstvo, nadzor nad osuđenima vrše samo vaspitači, a atmosfera je takva da se stvaraju uslovi života što približniji uslovima na slobodi (Stevanović, 2008). Kako je ovo najblaži režim izvršenja zatvorske kazne, podatak da je u KPZ Padinska Skela prisutan najniži intenzitet deprivacije slobode, koji se statistički značajno razlikuje u odnosu na OZ Pančevo i KPZ Sremska Mitrovica, jeste očekivan.

Rezultati našeg istraživanja takođe pokazuju da postoji statistički značajna razlika u skoru na Skali u odnosu na tretmansku grupu. Dobijeni rezultati su u skladu sa stanovištem većeg broja autora koji su isticali da tip odeljenja, odnosno tip tretmanske grupe, utiče na intenzitet deprivacije slobode (Jašović, 2000; Radovanović, 1989; Stevanović, 2006). Razlog je u normativnom definisanju otvorenih, poluotvorenih i zatvorenih odeljenja, koja se razlikuju po nivou proširenih prava i pogodnosti.

Proširena prava i pogodnosti osuđenih lica propisani su Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija (*Sl. glasnik RS*, br. 55/14), a postupak razvrstavanja bliže je određen Pravilnikom o tretmanu, razvrstavanju i naknadnom razvrstavljanju osuđenih lica (*Sl. glasnik RS*, br. 66/15). Intenzitet proširenih prava i pogodnosti smanjuje se sa povećanjem restriktivnosti grupe u koju je osuđeni razvrstan. Ova prava i pogodnosti odnose se na prijem poseta izvan zavoda; slobodan izlazak u grad; posetu porodici i srodnicima za vikende i praznike; prošireno pravo na broj poseta; prošireno pravo na krug lica koja mogu posetiti osuđenog; prošireno pravo na prijem poseta bez nadzora u prostorijama za posete; prošireno pravo na prijem poseta

u posebnim prostorijama; prošireno pravo na prijem poseta izvan zavoda i prošireno pravo na pogodniji smeštaj. Sadržaj navedenih prava i pogodnosti ukazuje na suštinu deprivacije slobode, odnosno da pogodniji tretman daje više mogućnosti za kontakte sa porodicom i bliskim osobama, umanjuje osećaj izolovanosti i odbačenosti osuđenog.

Penalni recidivizam, pod kojim se podrazumeva ponovni boravak u zatvoru, ukazuje na neuspeh u penalnom tretmanu, neuspeh osuđenog da se integriše u zajednicu nakon izvršene prethodne zatvorske kazne i neuspeh društvene zajednice da prihvati osuđenog nakon otpusta (Bierens & Carvalho, 2007). U našem istraživanju ispitivan je uticaj i ove varijable na deprivacije slobode. Rezultati istraživanja ukazuju da penalni recidivisti imaju statistički značajno više skorove na Skali u odnosu na osuđene koji se prvi put nalaze na izvršenju zatvorske kazne. Dobijeni podaci su u skladu sa nalazima drugih autora (Morris, 1963; Radovanović, 1989), koji su ukazivali na to da recidivisti i primarno osuđeni na različite načine doživljavaju deprivaciju slobode. Penalni recidivisti veći deo života provode u zatvoru, a njihove veze sa spoljnim svetom se kidaju, stoga oni bivaju odbačeni, stigmatizovani, bez mogućnosti da utiču na dešavanja van zatvora, lišeni svih onih prava koja imaju slobodni građani. Stoga, ukoliko to lišavanje traje duži niz godina i u više navrata, kao što je slučaj sa penalnim recidivistima, intenzitet deprivacije slobode se pojačava.

ZAKLJUČAK

Na osnovu dobijenih rezultata ovog istraživanja može se konstatovati da je deprivacija slobode prisutna kod osuđenih, te da određene kriminološko-penološke karakteristike doprinose njenom intenzivnijem osećanju. Postojeća situacija može ostaviti negativne efekte na osuđene, odnosno štetno uticati na korektivno-rehabilitacioni proces. Međutim, sprovedeno istraživanje ima i izvesna ograničenja, koja treba uzeti u obzir prilikom generalizacije zaključaka. Ta ograničenja se prevashodno

odnose na način odabira uzorka. Treba napomenuti da dobrovoljno učešće u istraživanju stvara problem „dobrovoljačke greške” (Fajgelj, 2014). Međutim, imajući u vidu karakteristike populacije na kojoj je istraživanje realizovalo, ovaj nedostatak se teško može prevazići. Dalje, rezultati našeg istraživanja ukazuju na drugačiju obrazovnu strukturu osuđenih nego što je to ustanovljeno u drugim istraživanjima koja su vršena sa osuđeničkom populacijom (Davis et al., 2014; Harlow, 2003; Ilijić, 2015; Odović, Žunić-Pavlović i Jovanić, 2014) – utvrđeno je da znatno manji broj osuđenih ima nezavršenu osnovnu školu, odnosno da ima obrazovne potrebe. Ovakvi podaci se pre mogu objasniti činjenicom da su u uzorak ušli samo osuđeni koji su pismeni, nego činjenicom da je obrazovni nivo osuđenih poslednjih godina porastao, što potencijalno ugrožava mogućnost generalizacije podataka. Dodatno, u našem istraživanju u strukturi ispitivanog uzorka zaposlenost pre dolaska u zatvor je bila iznad 60%. Drugi autori (Ilijić, 2015) ukazuju na činjenicu da u osuđeničkoj populaciji dominiraju osobe koje su pre dolaska u zatvor bile nezaposlene. Ilijić (2015) navodi da je oko 70% osuđenih koji se nalaze u zatvorima pre dolaska na izvršenje zatvorske kazne bilo nezaposleno. Ako se uzme u obzir činjenica da su nepismeni isključeni iz uzorka (koji su češće i nezaposleni), uočena struktura osuđenih prema prethodnoj zaposlenosti postaje jasnija.

Uočena struktura izvršenih krivičnih dela odgovara pravilnostima o učestalosti vrste krivičnih dela u osuđeničkoj populaciji. Tome u prilog idu i navodi drugih autora (Marić i Radoman, 2001; Radovanović, 1989), a slični podaci izneti su i u Strategiji razvoja sistema izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srbiji do 2020. godine (*Sl.glasnik RS*, br. 114/2013). Takođe, udeo recidivista u našem istraživanju u skladu je sa zastupljenošću koja je zapažena i u drugim istraživanjima (Knežić, 2011; Petrović, 2017).

Rezultati dobijeni našim istraživanjem mogu biti dodatni pokazatelj u prilog stavu da treba izbegavati masovno izricanje i izvršenje zatvorskih kazni, odnosno u većoj meri treba primenjivati alternativne sankcije. Ustanovljeno je da je

deprivacija slobode u povišenom i visokom intenzitetu prisutna kod gotovo svih ispitivanih osuđenih koji se nalaze u zatvoru. Imajući u vidu negativne efekte koje zatvorski sistem i deprivacija slobode nose, evidentno je da se na planu korekcije ponašanja osuđenih u uslovima koji su deprivirajući malo toga može postići. Samim tim, izricanje i izvršenje zatvorske kazne u takvim, deprivirajućim uslovima, gubi efektivnost, a penalni recidivism postaje neminovna i neizostavna posledica zatvorskog tretmana koncipiranog na deprivacionom modelu.

Kako su istraživanja koja su do sada vršena, kao i naše istraživanje, prevashodno bazirana na utvrđivanju povezanosti između statičkih faktora i skora na Skali, bitno je napomenuti da takva saznanja ne daju praktične mogućnosti da se kroz penalni tretman i promenu funkcionisanja zatvorskog sistema redukuje intenzitet deprivacije slobode kod osuđenih. Stoga utvrđivanje statičkih faktora koji doprinose većem ili manjem intenzitetu deprivacije slobode predstavlja samo polaznu osnovu za dalja istraživanja, koja bi trebalo sveobuhvatnije da pristupe ovoj problematici. Naime, dalja istraživanja treba usmeriti na izučavanje povezanosti dinamičkih faktora i deprivacije slobode. Na njima treba zasnivati i penalni tretman sa osuđenima u cilju efikasnije postpenalne reintegracije.

Na kraju, podatak, koji je dobijen našim istraživanjem, a koji ukazuje na činjenicu da se osuđeni statistički značajno razlikuju prema skoru na Skali u odnosu na tip tretmana, od suštinskog je značaja za penalnu praksu. Restriktivnije tretmanske grupe sa sobom nose i viši skor na Skali. U penalnoj praksi osuđeni se najčešće prilikom klasifikacije smeštaju u restriktivnije grupe, da bi kasnije, tokom procesa reklasifikacije, fakultativno bili rekatégorizovani u grupe sa više proširenih prava i pogodnosti. To je primećeno i u našem istraživanju, gde je najveći broj osuđenih (163) smešteno u V grupe, njih 126 u neku od B grupa, a svega 18 osuđenih u A1, odnosno A2 tretmansku grupu. Stoga se opravdano postavlja pitanje da li su svi osuđeni koji se nalaze na izvršenju zatvorske kazne (posebno oni osuđeni za lakša krivična dela i na kraće kazne), koji se nalaze u otvorenim i poluotvorenim tipovima zatvora, takvi

da je potrebno njihovo kategorizovanje u restriktivnije tretmanske grupe, što neminovno doprinosi inteziviranju deprivacije slobode i negativno utiče na ishod penalnog tretmana. U tom smislu penalnu praksu treba zasnivati na kvalitetnijoj i sveobuhvatnijoj proceni osuđenih u prijemnom odeljenju, te iskazivanju više poverenja u osuđene, koji bi bili kategorizovani u tretmanske grupe sa više proširenih prava i pogodnosti. Takvom primarnom klasifikacijom osuđenih intenzitet deprivacije slobode bio bi manji, a deprivirajući faktori bi u manjoj meri ometali korektivno-rehabilitacioni proces.

LITERATURA

1. Baur, J. E., Hall, A. V., Daniels, S. R., Buckley, M. R., & Anderson, H. J. (2018). Beyond banning the box: A conceptual model of the stigmatization of ex-offenders in the workplace. *Human Resource Management Review*, 28(2), 204-219. doi: 10.1016/j.hrmr.2017.08.002
2. Bierens, H. J., & Carvalho, J. R. (2007). Semi-nonparametric competing risks analysis of recidivism. *Journal of Applied Econometrics*, 22(5), 971-993. doi: 10.1002/jae.960
3. Bradbury, R. (2015). *The role of occupational therapy in corrections settings*. Ithaca. College Theses. Paper 3.
4. Davis, L., Steele, J., Bozick, R., Williams, M., Turner, S., Miles, J., Saunders, J., & Steinberg, P. (2014). *How Effective Is Correctional Education, and Where Do We Go from Here? The Results of a Comprehensive Evaluation*. Rand Corporation. U.S. Department of Justice. doi:10.7249/rr564
5. De Viggiani, N. (2007). Unhealthy prisons: exploring structural determinants of prison health. *Sociology of Health & Illness*, 29(1), 115-135. doi: 10.1111/j.1467-9566.2007.00474.
6. Duff, A. (2001). *Punishment, Communication and Community*. New York: Oxford University Press.
7. Fajgelj, S. (2014). *Metode istraživanja ponašanja*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
8. Fazel, S., & Wolf, A. (2015). A Systematic Review of Criminal Recidivism Rates Worldwide: Current Difficulties and

- Recommendations for Best Practice. *PLoS ONE* 10(6): e0130390. doi:10.1371/journal.pone.0130390
9. Filipčić, K., & Prelic, D. (2011). Deprivation of liberty of juvenile offenders in Slovenia. *The Prison Journal*, 91(4), 448-466. doi: 10.1177/0032885511424393
  10. Flanagan, T.J. (1980). The pains of long-term imprisonment: A comparison of British and American perspectives. *The British Journal of Criminology*, 20(2), 148-156. doi:10.1093/oxfordjournals.bjc.a047154
  11. Harlow, C.W. (2003). Education and Correctional Populations. Bureau of Justice Statistics Special Reports, U. S. Department of Justice. Available from: www.bjs.gov/content/pub/pdf/ecp.pdf.
  12. Harris, H. M., Nakamura, K., & Bucklen, K. B. (2018). Do Cellmates Matter? A Causal Test of the Schools of Crime Hypothesis with Implications for Differential Association and Deterrence Theories. *Criminology*, 56(1), 87-122. doi: 10.1111/1745-9125.12155
  13. Ilić, Z., & Jovanić, G. (2011). *Zatvor i/ili sloboda pod nadzorom – Stanje i perspektive osuđenih lica u Srbiji*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
  14. Ilijić, Lj. (2011). Deprivacija sigurnosti i HIV virus kao faktori koji narušavaju sigurnost osuđenika. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 30(1-2), 109-118.
  15. Ilijić, Lj. (2012). *Demografska, sociopsihološka, kriminološka i penološka svojstva osuđenih kao činioci zatvorskih deprivacija*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju. Magistarska teza.
  16. Ilijić, Lj. (2015). Zatvorska kazna i resocijalizacija – faktori ne/uspješnosti. U M. Hugson & Z. Stevanović (Ur.), *Kriminal i društvo Srbije – izazovi društvene dezintegracije, društvene regulacije i očuvanja društvene sredine*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. str. 303-316.
  17. Jašović, Ž. (2000). *Penološka andragogija*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
  18. Jiang, S., & Fisher-Giorlando, M. (2002). Inmate Misconduct: A Test of the Deprivation, Importation, and Situational Models. *The Prison Journal*, 82(3), 335-358. doi: 10.1177/003288550208200303

19. Jovanić, G. (2007). *Negativne posledice izvršenja kazne zatvora*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju. Magistarska teza.
20. Jovanić, G. (2016). Alternativne sankcije u neonatalnom inkubatoru. U N. Macanović (Ur.), *Probacija i alternativne krivične sankcije – mogućnosti i perspektive*. Banja Luka: Centar modernih znanja. str. 8-23.
21. Jovanić, G. (2017). *Kazni, zatvori, zaposli*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
22. Jovanić, G., & Žunić-Pavlović, V. (2018). Primena principa rizika, potreba i responzivnosti u penalnom tretmanu seksualnih prestupnika. U O. Vujović (Ur.), *Zbornik radova naučnog skupa sa međunarodnim učešćem „Univerzalno i osobeno u pravu“*. Kosovska Mitrovica: Pravni fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici. 18. 05. 2018. (str. 115-138), Tom II.
23. Jovanić, G., Petrović, V., & Savić, A. (2017). Razlike u karakteristikama osuđenih na kratke i duge kazne. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 36(3), 39-58.
24. Knežić, B. (2011). Zatvorska kazna: Represija i/ili resocijalizacija. U L. Kron, & B. Knežić (Ur.), *Kriminal i državna reakcija: fenomenologija, mogućnosti, perspektive*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. str. 327-339.
25. Knežić, B. (2017). *Obrazovanje osuđenika: Način da se bude slobodan*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
26. Lehman, C., Hammond, T., & Agyemang, G. (2018). Accounting for crime in the US: Race, class and the spectacle of fear. *Critical Perspectives on Accounting*, In Press. doi:10.1016/j.cpa.2018.01.002
27. Macanović, N., & Kuprešanin, J. (2016). Položaj zavisnika u neformalnom sistemu penalnih ustanova u Republici Srpskoj. *Kriminalističke teme*, 16(1-2), 33-42.
28. Marcum, C. (2014). Examining Prison Sex Culture. In D. Marcum & T. Castle (Eds.), *Sex in Prison: Myths and Realities*. Virginia: James Madison University. pp. 1-12.
29. Marić, B., & Radoman, M. (2001). *Pobune u zatvorima Srbije*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

30. Mirić, F. (2017). Criminogenic Influence Of Penitentiary Institutions. *Facta Universitatis, Series: Law and Politics*, 15(1), 37-44. doi:10.22190/fulp1701037m
31. Morris, T. (1963). *A sociological Study of an English Prison*. London: Routledge and Kagden Paul.
32. Nikolić, Z. (2008). Prenaseljenost srpskih zatvora – problemi i moguće posledice. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 27(1/2), 255-265.
33. Nikolić, Z., & Kron, Lj. (2011). Totalne ustanove i deprivacije. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 30(1-2), 119-136.
34. Odović, G., Žunić-Pavlović, V., & Jovanić, G. (2014). Profesionalno osposobljavanje kao faktor rehabilitacije osuđenih lica u ustanovama za izvršenje kazne zatvora. U D. Kulić & D. Ilić-Stošović (Ur.), *Zbornik radova, III Međunarodna naučna konferencija „Specijalna edukacija i rehabilitacija – Odrasle osobe sa invaliditetom”*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju. str. 353-366.
35. Petrović, V. (2017). Osuđeni recidivisti i socijalno patološke pojave. U J. Petrović & G. Jovanić (Ur.), *Društvene devijacije, Anomija društva i posledice*. Banja Luka: Centar modernih znanja. str. 347-356. doi:10.7251/DDADP17023447P
36. Petrović, V., & Mitrović, J. (2018). Reintegracija nakon izvršenja kazne zatvora. U O. Vujović (Ur.), *Zbornik radova Naučnog skupa sa međunarodnim učešćem „Univerzalno i osobeno u pravu”*, 18. maj. Kosovska Mitrovica: Pravni fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici. Tom II (str. 269-285).
37. Pravilnik o tretmanu, programu postupanja, razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju osuđenih lica. Službeni glasnik RS, (2015). 66.
38. Radovanović, D. (1989). *Psihički i psihosocijalni problemi resocijalizacije odraslih osuđenika – studija integrisanosti u zatvorenički društveni sistem*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Defektološki fakultet. Doktorska disertacija.
39. Sherretts, N., Boduszek, D., Debowska, A., & Willmott, D. (2017). Comparison of murderers with recidivists and first time incarcerated offenders from U.S. prisons on psychopathy and

- identity as a criminal: An exploratory analysis. *Journal of Criminal Justice*, 51, 89-92. doi: 10.1016/j.jcrimjus.2017.03.002
40. Špadijer-Džinić, J. (1973). *Zatvoreničko društvo*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
  41. Špadijer-Džinić, J., Pavićević, O., & Simeunović-Patić, B. (2009). Žena u zatvoru – deprivacije zatvoreničkog života. *Sociologija*, 51(3), 225-247.
  42. Steiner, B., Ellison, J., Butler, H., & Cain, C. (2017). The Impact of Inmate and Prison Characteristics on Prisoner Victimization. *Trauma, Violence, & Abuse*, 18(1), 17-36. doi: 10.1177/1524838015588503
  43. Stevanović, Z. (2006). Iskustva u primeni tretmana u otvorenim zatvorima u Srbiji. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 25(1-2), 117-142.
  44. Stevanović, Z. (2008). *Otvoreni zatvori*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
  45. Stevanović, Z., & Igrački, J. (2011). Dužina zatvorske kazne i recidivizam. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 49, 119-130.
  46. Strategija razvoja sistema izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srbiji do 2020. godine. Službeni glasnik RS. (2013). 114.
  47. Sykes, G. (1958). *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*. New Jersey: Princeton University Press.
  48. Winterdyk, J., & Ruddell, R. (2010). Managing prison gangs: Results from a survey of U.S. prison systems. *Journal of Criminal Justice*, 38(4), 730-736. doi:10.1016/j.jcrimjus.2010.04.047
  49. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija. *Sl. glasnik RS* (2014). 55.

DEPRIVATION OF FREEDOM IN THE COURSE OF SERVING PRISON SENTENCE

Vera Petrović, Goran Jovanić
*University of Belgrade – Faculty of Special Education
and Rehabilitation, Serbia*

Summary

Punishment in the penal system contributes to the presence of deprivation which in turn reduces the effects of correction and rehabilitation work and further complicates the reintegration process. The subject of this research is the deprivation of freedom of those sentenced to time in prison. The aim of the research was to analyze the relation between criminal-penal characteristics and the intensity of deprivation of freedom itself. The research included 307 convicts from Pančevo District Prison, Padinska Skela Detention and Rehabilitation Facility, and Sremska Mitrovica Detention and Rehabilitation Facility. These institutions represent prisons of open, semi-open and closed type. The intensity of the deprivation of freedom was determined by Deprivation of Freedom Scale. The reliability of this scale proved to be at a high level ($\alpha=0.93$). Data obtained in this research indicate that the deprivation of freedom was present with almost all the convicts and that the prison type, recidivism and treatment group inclusion all influenced the intensity of deprivation of freedom, while the length of the sentence and time spent in prison were not statistically significantly related to the intensity of deprivation of freedom.

Key words: deprivation of freedom, prison, penal treatment

Primljeno: 14.06.2018.

Prihvaćeno: 09.09.2018.